

Správa z letnej školy CEU v Budapešti: Morality: Evolutionary Origins and Cognitive Mechanisms¹

23.–30. júna 2014, CEU, Budapešť, Maďarsko

Peter Maňo, FSEV UK, Ústav sociálnej antropológie –
Centrum kognitívnej antropológie; FF MU, Ústav religionistiky; LEVYNA²

Pred niekoľkými mesiacmi sme sa s kolegom Martinom Hulínom do počuli, že Nicholas Baumard organizuje letnú školu v Budapešti na tému morálky – jej evolučného pôvodu a kognitívnych mechanizmov. Keďže obaja sme sa s Nicholasom predtým stretli v Paríži a jeho výskum pozorne sledujeme a čerpáme z neho, rozhodli sme sa podať si do Budapešti prihlášku. Už pri pohľade na sylabus nám bolo jasné, že nebude ľahké sa na letnú školu dostať – mená ako John Tooby a Leda Cosmides, Dan Sperber, Paul Bloom alebo Pascal Boyer sľubovali veľký záujem. V jedno jarné popoludnie nám však obom prišiel vytúžený e-mail s pozvánkou, vďaka čomu sme posledný júnový týždeň mohli stráviť v spoločnosti vedeckej špičky a kolegov študentov z celej Európy a USA. Na naše veľké potešenie boli ubytovanie aj účasť hradené zo zdrojov CEU, v čom spočíva výnimočnosť tejto letnej školy.

Samotný program pozostával z osemhodinových blokov, ktoré boli tematicky rozdelené medzi jednotlivé dni. Denný blok sa začínal o desiatej hodine ráno a trval až do pol šiestej a počas neho sme si stihli vypočítať sedem prezentácií, z toho štyri študentské. Materiály k prednáškam sme dostali vopred, takže každý mal možnosť pripraviť sa na diskusiu a poslať svoje otázky prednášajúcim. Keďže táto každodenná rutina bola pomerne vyčerpávajúca, niekedy po šiestej nasledovala recepcia alebo presun do ulíc mesta. Výnimku tvorili dve večerné prednášky (jednu z nich mal Pascal Boyer) a piatkový výlet loďou po Dunaji. Model letnej školy tak skôr zodpovedal konferencii, na čo študenti upozornili organizátorov a tí dali v diskusiách následne viac priestoru na študentské otázky a dotazy. Atmosféra bola uvoľnená a priateľská a diskusia medzi účastníkmi neutíchala ani po „vyučovacích hodinách“. Na naše veľké potešenie sme mali tiež možnosť prezentovať svoje výskumy formou plagátov a získať tak spätnú väzbu od ostatných účastníkov.

Prvý deň začali prezentovať ako prví evoluční biológovia skúmajúci korene kooperácie u zvierat. Redouan Bshari zo Švajčiarska predstavil svoj terénny výskum a experimenty s rybami z korálových spoločenstiev, ktoré prevádzkujú „čistiace stanice“, v ktorých sa najlepšie darí tým „najferovejším čističom“ a najmenej parazitujúcim čističom. „Neviditeľná ruka trhu“ tak zdá sa funguje

¹ Táto správa bola v pozmenenej podobe už publikovaná v časopise *Speculum* 6/2 (2014).

² Tento príspevok vznikol s podporou Grantu UK, č. UK/200/2014 – „Extrémne náboženské rituály ako nákladné signály – prenos laboratória do terénu“ a v rámci projektu Laboratórium pre experimentálny výskum náboženstva (LEVYNA, CZ.1.07/2.3.00/20.0048) spolufinancovaného Európskou úniou a štátnym rozpočtom Českej republiky.

aspoň v tomto prípade. Keith Jensen presunul pozornosť poslucháčov k primátom a ukázal, ako veľmi je kooperácia medzi jedincami závislá na kontexte. Ako sa šimpanzy správajú v laboratóriu, nemusí vôbec vypovedať o ich skutočnom správaní v prírode. Obaja prezentujúci veľmi zdôrazňovali tento aspekt ekologickej validity výskumu, čo ma ako antropológa veľmi potešilo. Tretím prezentujúcim bol Jean-Baptiste André, ktorý sa venuje počítačovému modelovaniu evolúcie kooperácie. Prednášky sa vyznačovali veľkou terminologickou precíznosťou, konzervatívnymi interpretáciami výsledkov a taktiež vysokou úrovňou prezentovania, čím pre mňa osobne predstavovali to najlepšie z letnej školy.

Druhý deň patril vývojovým psychologom z Yale University, manželom Karen Wynnovej a Paulovi Bloomovi. Wynnová ponúkla prehľad veľkého množstva štúdií s deťmi, v ktorých poukázala na morálne intuície a správania detí v ranom veku. Vo svojej druhej prednáške v závere letnej školy ale zdôraznila, ako veľmi sú deti v oblasti morálky selektívne a ako diskriminujú medzi potenciálnymi partnermi. Prednáška Paula Blooma by sa dala najviac prirovnať k (jeho) vystúpeniu na TEDe – bola veľmi pútavá a zábavná, avšak mala skôr populárno-vedecký formát. Bloom sa venoval morálnym emóciám a ich roli v morálnom usudzovaní, na čo v posledný deň nadviazal teóriami o morálnom prograse. Medzi oboma vystupujúcimi v závere letnej školy opäť prednášal Keith Jensen, ktorý sa tentokrát zameril na anti-sociálne správanie primátov a pôvod trestu.

Tretí deň mal podobnú zostavu prezentujúcich ako úvodný deň. Redouan Bshary nám v druhej prednáške rozvetvil a na príkladoch vysvetlil celú terminológiu kooperácie a trestu, pričom poukázal na neexistenciu trestu v zvieracej ríši. André a Baumard toto tvrdenie rozšírili aj na ľudí a vo svojich následných prednáškach sa snažili dokázať, že trestanie treťou stranou je dosiahnuteľné len zavedením na to určených inštitúcií, ako je napríklad polícia. Vo svojej druhej prednáške Baumard načrtol svoju teóriu evolúcie férovosti a morálnych božstiev a ako ich šírenie súviselo s rastúcou životnou úrovňou určitých skupín obyvateľstva. Podľa Baumarda dlhšia priemerná dĺžka života v skupine umožňuje férovejšie vzťahy, čo má následne vplyv aj na náboženské predstavy favorizujúce moralizujúcich bohov. Na túto prednášku nadviazal Pascal Boyer podávajúci náčrt vývojových stupňov náboženských predstáv a náboženskej organizácie. Podľa Boyera je možné ako náboženské označiť len centrálné organizované a riadené zoskupenia z kňazským aparátom.

Neuropsychológiu zastupovala Molly Crockett z UCL, skúmajúca morálne rozhodovacie systémy a morálnu kogníciu na úrovni neurónov. Z pohľadu kognitívnej psychológie a morálnej filozofie ju dopĺňal Fiery Cushman, ktorý hovoril o morálnej zodpovednosti a modeloch duálneho operovania morálnej psychológie. Príspevok bol mierne kontroverzný, ale o to zaujímavejší a podnetný na diskusiu. Poslednými prednášajúcimi boli evoluční psychológovia Tooby a Cosmides zo Santa Barbary v Kalifornii a Dan Sperber, francúzsky antropológ, filozof a kognitívny vedec, pôsobiaci na Institute Jean Nicod v Paríži a na CEU v Budapešti. John Tooby rozprával o koalícnej psychológii ľudí a jej dopade na morálne uvažovanie, čím doplnil prednášku svojej ženy, ktorá bola o ich modeloch architektúry motivácie správania. Dan Sperber potom nadviazal na Baumarda a Andrého diskusiu o morálnej reputácii ako signáloch partnerských schopností a evolučných nákladoch a benefitoch kooperácie. Letnú školu na CEU považujem za jeden z vrcholov môjho akademického života a určite ju odporúčam všetkým potenciálnym záujemcom.